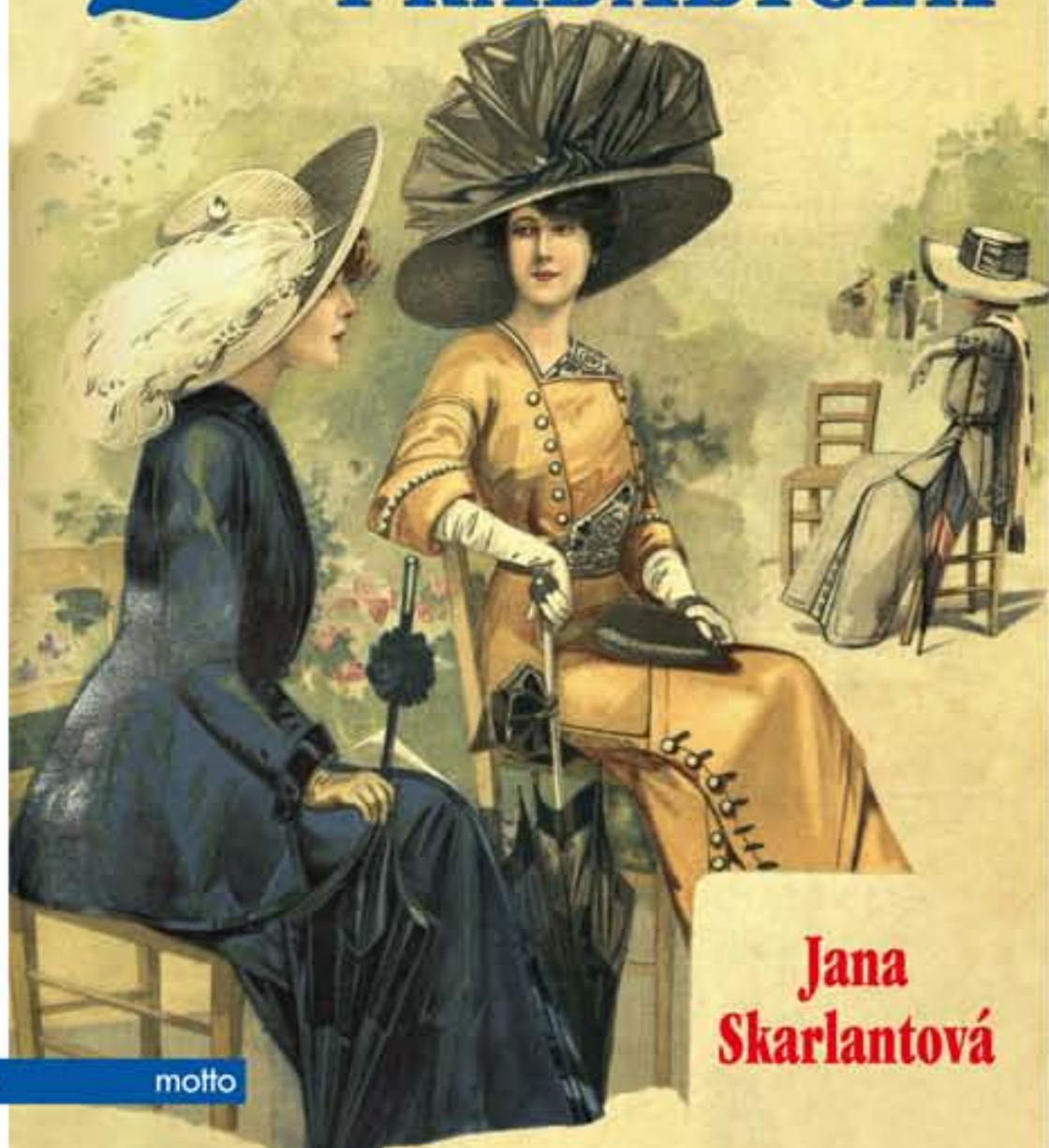

Z E ŽIVOTA PRABABIČEK

**Jana
Skarlantová**

molto

motto

Jana Skarlantová

Z E ŽIVOTA PRABABIČEK

Praha 2014

© Jana Skarlantová, 2014

ISBN 978-80-267-0277-1

Páni v buřinkách, dámy se slunečníky...

Ze starých fotografií na nás důstojně hledí naši pradědové a prababičky. Jejich šaty v nás budí pousmání, možná jim i trochu závidíme všechny ty krajky, volánky, klobouky s peřím, prostě celou tu secesní nádheru, kdy žena byla opravdu ženou! Žili v době, která je nazývána „la belle époque“ („krásná epocha“). Ženy této epochy byly opravdu krásné. Alespoň na obrázcích a fotografiích. Vždyť musely na každém kroku reprezentovat úspěšnou a zámožnou měšťanskou společnost konce 19. a začátku 20. století.

Secese – styl této společnosti – se rychle šířila Evropou pod různým označením: Art nouveau ve Francii, Liberty Styl v Anglii, Jugendstil v Německu, Sezessionstil v zemích Rakouska-Uherska, Tiffany styl v USA. Odlišné názvy jen potvrzují jeho mezinárodní význam. Secese sjednotila životní prostředí společnosti, vtiskla nové formy i těm nejběžnějším předmětům denního života. Bouřlivý rozvoj měst poskytl nový prostor pro společenský a kulturní život i pro reprezentaci.

Začátek 20. století byl ve znamení techniky. Světová výstava v Paříži v roce 1900 oslnila elektricky ozářenými pavilony i odvážnou konstrukcí Eiffelovky, poprvé se rozjelo pařížské metro, poprvé se objevil zvukový film. Těch „poprvé“ byla celá řada. Svět skloňoval slovo „moderní“ a s optimismem vítal nové století. Netušil, že zanedlouho ukončí krásnou epochu světová válka. Také první.

Ano, to všechno známe jako „kulisy“ života před sto lety. Ale jak svůj život prožívaly naše prababičky? Výchova měšťanské dívky a budoucí manželky přikazovala: *Učte je práti, žehliti, punčochy spravovati*. Stačilo to ke štěstí? Jaké byly jejich ideály, z čeho se radovaly

a čím se trápily? O čem snily? Za odpovědí se vydáme na městské promenády, na kluziště, na ples i do dámských budoárů. Provázet nás budou ti nejpřesnější pozorovatelé života: spisovatelé. A nejen oni! Také všechny ty Bětušky, Amálky a Pepičky, které jejich zásluhou dostaly svá jména a osudy. Právě s nimi nahlédneme do jejich svátečních i všedních dní.

Většina autorů si přeje, aby se jejich kniha četla „jedním dechem“. Prosím o pravý opak! Není to román s napínavým dějem (pokud tak ovšem nebereme sám život). Můžete začít číst kdekoli. A také zavřít knihu kdykoli. Vychutnejte si atmosféru „idylické“ doby a vydejte se s námi na procházku jedním rokem a nezapomeňte – elegantním krokem!

S úctou všem prababičkám autorka

1. ELEGANCE NA LEDU A SNĚHU

Šatníky našich prababiček a pradědečků byly bohaté. Nechyběly v nich různé typy vycházkových oděvů, řada oblečení do společnosti i pro intimitu domova. Marň bychom v nich ale hledali to, co tvoří přirozenou součást našeho vybavení: oděvy pro zimní sporty. Neznamená to však, že naše předky nelákala ledová pokrývka rybníků, řek nebo městských kluzišť. Před sto lety se dovedli stejně jako my radovat z jízdy na bruslích, i když to byla jen „želízka na kličku“. Přistupovali však ke sportovním aktivitám trochu jinak nežli my. Lékaři doporučovali opatrnost: *Klouzání na želízkách ponecháme toliko mladým, jejichž hnáty nejsou ještě tak křehké jako u starých.*

K bruslení jako k tanci

Zamrzlá Vltava představovala *Eldorado a cíl všech bruslařských tužeb. Bruslilo se na celé její hladině od Prahy až do Chuchle a ještě dále*, jak informoval tisk z počátku 20. století. Patrně nejdelší bruslařská dráha poskytovala zároveň i největší prostor pro společenský život.

Bruslení se stalo na přelomu 19. a 20. století velmi oblíbenou a rozšířenou společenskou zábavou. I přes varování lékařů se nomezilo jen na mládež, ale se stejnou chutí bruslili i dospělí. Přesto, nebo snad právě proto, nevzniklo žádné praktické oblečení pro pohyb na ledě. Na kluzišť se chodilo v oděvu jako na městské korzo. Pánové bruslili v buřince a dámy v rozměrných kloboucích. A stejně jako na promenádě i na ledové ploše vládla móda a společenská pravidla.

Dovedeme se vžít do atmosféry na začátku dvacátého století?

Usnadní nám to vzpomínky Vlasty Javořické. Ostatně tato autorka nás bude často provázet životem našich prababiček.

Byla jsem jednou z nejlepších bruslařek a vzbuzovala jsem dost obdivu. Tehdy se ještě nehrál hokej, to se ještě muži nehonili s klacky bezohledně jako dnes, to ještě brali dámy k bruslení jako k tanci.

Byla jsem tehdy hezky oblečená. Koupili mi krásný tmavomodrý kostým s přiléhavým žaketem a k tomu plyšový černý baret s dlouhým pštroším bílým pérem, jež viselo ze strany na rameno.

Kdo budete číst tento můj životopis, vnučky nebo i právnučky, asi se zasmějete, že jsem v přiléhavém kostýmu, v dlouhé vysoké šněrovačce a s tím chocholem na baretu bruslila. A to byly sukně dlouhé až na zem a v těch jsme opisovaly směle kroužky, při nichž se nám kolem nohou pěnily volány bělostných spodniček. Nesmějte se! Mělo to také svůj půvab, a když vyhynuly ty bohaté spodničky, psali muži do novin, že móda zbavila ženu intimního kouzla, jež bylo v tajemném šustění spodniček!

Městské kluziště bylo místem schůzek a společenského života. Bruslařky se držely za ruce a pomalu kroužily ledovou plochou. Rychle ani nemohly. Klobouky a dlouhé sukně se spodničkami jim to ostatně nedovolovaly. Galantní pánové se předháněli, aby mohli dámě na šněrovací botky připevnit brusle typu halifax nebo kolumbus, nabídnout jí pomocnou ruku a potom i rámě. Zde se navazovaly známosti a sjednávaly schůzky, páry spolu elegantně bruslily za zvuku hudby... Každé kluziště mělo své favoritky.

Hela byla velmi elegantní, a jak vešla na kluziště, hned byla obklopena pány jako sladká hruška vosami. Každý byl blažený, mohl-li jí podržet

rukávník nebo kličku od bruslí, jež jí upadla. A což ti, kterým se poštěstilo dostat se k její nožce a připínat lehké brusle!

Byla výbornou bruslařkou a uměla kreslit na lesknoucím se ledě kruhy a spirály, až byla radost pohledět. Každý ji obdivoval a všichni byli blažení, kteří s ní mohli kroužit.

Dívky i mladíci se vzájemně předháněli v obratnosti, rychlosti jízdy i v bruslení „ozdobném“, jak se nazývalo krasobruslení. Asi bychom se divili, co všechno dokázali s primitivním vybavením. Vždyť „šlajfký“ byly brusle připínané na

boty pomocí malé kovové kličky. O to více vynikla u bruslařek „elegantní botička a módní punčocha“.

Dívá se k zemi. Nožkou smetá drobný sněhový pel a bruslí ho shrabuje na malý kopeček. Ví, že má krásnou nožku, elegantní botičku a módní punčochu, nemusí se za to stydět. A je jí dobře u srdce.

Nezapomeňme, že naše prababičky a pradědové měli podstatně méně možností k seznámení nežli my. Dívky a chlapci vyrůstali odděleně. Zvláště ve městech. Navštěvovali oddělené školy dívčí nebo chlapecké. Také volný čas jim vyplňovaly činnosti zcela odlišné. Bruslení proto vítali mladíci a dívky jako možnost vzájemného kontaktu a seznámení. A běda, když led roztál!

Toho roku však v polovině února přišla obleva, takže bylo psí počasí. Mládež byla mrzutá, pokazil se led a pro vodu nebylo možno vytáhnout paty. Mimo kluziště neměli mladí jiné středisko, kde by se mohli setkat. (...) Děvčata proto seděla doma, vyšívala a háčkovala, hubující na ošklivé počasí.

Málča byla v prabídné náladě a všechna práce, kterou jí maminka dávala, jí byla z duše protivná. Nač se má trápit s vyšíváním na nočních kabátcích, když se podle všeho ani vdávat nebude! Seděla nad prací jako umučená a měla beznadějných a smutných myšlenek plnou hlavu.

Slečna Amálka – Málča, jak jí říkali, totiž nejen výborně bruslila, ale kluziště bylo místem, kde se mohla vídat s mladíkem Hradilem. Proto ten smutek! I když jejich „známost“ začala pádem na tvrdý led:

Málča bruslila náruživě ráda. Mládí má rádo pohyb, tempo, rychlost, a to vše se uplatnilo na bruslích (...) Byla ve svém živlu, ale stále jí tu někdo scházel, pořád se dívala k budce, kde se připínaly brusle, až konečně uviděla toho čahouna, toho nesnesitelného nafoukance!

V malé chvíli se proháněl po kluzišti, jako by celé patřilo jen jemu. Vytvářel pravidelné kruhy a předváděl také „holandana“. Děvčata stála a dívala se na něj s obdivem, jen Málča ne. (...) Potom se rozjela sama. Uměla opravdu krásné polokroužky, obě ruce majíc v rukávniku, což bylo tenkrát důkazem, že si je zcela jistá, že nemusí udržovat rovnováhu rukama, a proháněla se po celé délce kluziště i tam, kde Hradil prováděl své atrakce.

Najednou však jakýsi šotek sestrojil zvláštní nehodu. Jak se míjeli, Hradil zasáhl širokým rozmachem své dlouhé nohy Málčinu brusli a zaklesl se hákem své „kolumbusky“ do háku její brusle – okamžitě oba leželi na ledu. Málča se notně udeřila do boku, a k tomu ukázala celé společnosti všechny krajky svých spodniček, a snad i možná volány kalhotek.

Střelhbítě jela oběma rukama po své toaletě a rudá studem a vztekem snažila se svou brusli vytrhnout z toho neblahého spojení. Hradil se krátce a hlasitě zasmál, i když se jistě také uhodil, a stihnul Málču posměšným pohledem. Pak rychle svou brusli vyprostil, a sbíraje ne Málču, ale svou odletivší čepici, řekl zcela lhostejně a frázovitě:

„Promiňte, slečno“.

A jakoby nic, ujížděl dále se svým „holandanem“.

Málča již také stála na nohou a dupala bruslí do ledu. Snad aby se přesvědčila, drží-li dobře brusle, snad aby ulevila svému hněvu. Cítila, jak se třese, zajedno leknutím a bolestí, ale také urážkou a hněvem. Ach, kéž by mu mohla oplatit tu netečnost! Kéž by ho mohla také tak urazit!

Pokud jste zvědaví, jaký měl tento společný pád slečny Amálky a mladíka Hradila pokračování, prozradíme, že se s nimi ještě shledáte. Ne však na kluzišti, ale na plese.

Překvapily vás krajky na spodničkách a lemu kalhot při pádu slečny bruslařky? I když měla Amálka poctivé „reformky“ pod kolena, přesto považovala za společenskou potupu odkrýt to, co mělo zůstat skryto zrakům veřejnosti!

Prádlo bylo intimní záležitostí „ženského světa“, nicméně se mu věnovala veliká pozornost. „Spodní oblek“ (jak se prádlo také nazývalo) zaujímal v secesní módě důležité postavení a svou rozměrností a četností plnil mohutné prádelníky. Každý dámský módní časopis přinášel novinky o nejnovějších vzorech prádla, jeho materiálech i zdobení. Co radily módy v roce 1903 speciálně bruslařkám?

Stejně důležité jest přihlížeti k spodnímu obleku, který má býti nejen elegantní, ale též praktický a účelu svému vyhovující. Přes reformní spodky oblékají se krásné zdobené spodní sukně z hedvábné látky, které jsou buď celé kuvrované neb plissírované neb několika volanty z mušelínu-chiffonu opatřené, jež se zvláště při rychlejších pohybech vzdušně vyjímají. Krajky volí se méně pro ozdobu spodních sukní, poněvadž jsou méně trvanlivé a snadno se někde o háček u bruslí zachytí.

Kroutíte nad tím „praktickým“ prádlem hlavou? Asi bychom naše sportovní oblečení nevyměnily za šněrovačku, reformky a dlouhé spodničky s mušelínovými volány. Ale nebudeme přece koukat bruslícím dámám pod sukně! (To uděláme na jiném místě). Vždyť to, co bylo určeno pro oči všech, stálo opravdu za to. Na kluzišti bylo možné předvést nové toalety, nové klobouky, kožešinové šály a rukávnický, neboť *zimní obleky docházejí nejvíce pozornosti a obdivu při bruslení, kde bývá vždycky četná vybraná společnost.*

Rozkošný, ovšem poněkud koketní dojem

Pohled na oblečení sličných bruslařek na začátku 20. století nenechá nikoho na pochybách, že šlo více o módní přehlídku nežli o sport. Kde jinde se mohly uplatnit kostýmy lemované kožešinou? Kde jinde mohly dámy elegantně rozvířit „plissírované“ sukně nežli při ladně vykroužených figurách? Však také jejich „sportovní“ oděv byl vytvořen na efekt. *Jezdí-li někdo k ledu a nazpět v kočáře, může směle obléci krásné bílé soukenné šaty zdobené sealskinem. Oblek tento sestává se ze sukně lemované bordurou z kožešiny a krátkého života s mohutnými rukávy, jehož podšívku tvoří bílý atlas. Kolébavým pohybem záhybů šůskových zazáří chvílemi cetky, což dělá rozkošný, ovšem též poněkud koketní dojem.*

Ale o ten právě většině dam šlo! Proč by jinak zdobily spodničky krajkou a volány? *Nové svrchní sukně vyjímají se při bruslení zvláště příznivě, jejich řasnatými záhyby viděti jest zároveň bohatě zdobenou spodní sukni.*

Bruslit v dlouhých řasnatých sukních vyztužených spodničkami nebylo jistě jednoduché. Přesto sukně zkrácené ke kotníkům byly ve srovnání se sukněmi zakončenými vlečkou krokem k praktičtějšímu „sportovnímu“ oděvu, i když se nám to tak patrně nezdá.

Vydobytou výhodou jsou nyní kratší šaty, které jsou dámám nejen při bruslení, ale i každém pohybu velice výhodné, rovněž sluší lépe, poněvadž v kratších šatech zdají se dámy mladší a půvabnější. Jak nemístná

jest vlečka v době sněhu, větru a vánic, vědí dámy nejlépe ze skutečnosti, neboť promočené šaty dole jsou těžké a obtížné. Dámy přesvědčil asi spíše argument o půvabu a mládí. Móda se totiž málokdy řídila praktickými důvody. V secesi rozhodně ne.

Při pohledu na sličné bruslařky máme dojem, že jim musela být zima. Ve srovnání s našimi zateplenými kombinézami a bundami se nám jejich zimní kostýmy zdají pro ledové plochy pod širým nebem nedostačující. Ty zimomřivé to řešily tak, že si do módních objemných, takzvaných šunkových, rukávů (jejich tvar se opravdu podobal kýtě šunky) všívaly ještě úzké rourovité rukávy. Mladé dívky však hráli obdiv nápadníků.

Jak může někdo říci, že je mu na ledě zima. Vita jen plane. Tváře jí hoří a není ani nalícená. Ještě krásněji planou její oči. Slávek se do nich příliš rád dívá, ač při tom bruslení to není možné. Bruslí za ní, opisuje protichůdné kruhy, teprve při obratu a novém zakroužení je možné se jí zadívat do očí. A jdou pak spolu do ohřívárny a dají si horký čaj.

A další kolo „námluv“ může začít!

Ale co dámy, které nehřála láska? Při pohledu na jejich efektní klobouky je nám jasné, že se rychlou jízdou na bruslích pořádně zahřát ani nemohly. I když byla secesní móda pro sport nepraktická, jeden praktický doplněk jí nemůžeme upřít: rukávník. Chránil ruky dam v kožených rukavičkách před mrazem. Nahrazoval i kabelku. Byl nejen praktickým, ale i velmi módním doplňkem. Každá zimní sezona přinášela něco nového. Měnily se tvary i velikost rukávníků, jejich ozdoby i materiál. Nejčastěji se zhotovovaly z kožešin, ale i ty podléhaly módě. „Dobře oblekaná dáma“ rozhodně nevystačila s jedním, byť sebenákladnějším „štuclem“. Vždy se musela informovat, co nového i v oblasti rukávníků je „in“ (jak bychom to označily dnešním slovníkem).

Nynější módní rukávníky jsou značně veliké, měkce podšité, mají velké otvory a zdobí se několika hlavičkami a ocásky. Některé rukávníky opatřeny jsou zvláštními kapsičkami k uschování různých drobností, informovaly čtenářky *Nové Pařížské Mody* v roce 1907. Co nestačily ohřát rozměrné kožešinové rukávníky, to se snažily dohnat dlouhé kožeši-

nové šály. I přes tyto efektní kožšinové doplňky dámy na bruslích patrně dost vymrzly.

To pánové na tom byli lépe. Jejich oblečení bylo přece jen praktičtější. Bruslili v obleku s vestou, hřály je teplé zimníky s kožšínovými límci. Na bruslích se pohybovali rozvážně, stejně jako na promenádě. S buřinkou na hlavě žádné piruety dělat nemohli. Zato si vychutnávali dámskou společnost, pobyt na vzduchu a někteří i doutník! Svědčí o tom i toto upozornění: *Nošení holí, deštníků a kouření jest nešvar, jehož na ledě třeba zanechat; odhozené oharky snadno i cvičeným bruslařům způsobiti mohou pád.*

A věřte, že pád takové elegantní dámy v secesním oděvu nevypadal příliš elegantně.

Na sněhových pláních

Hockey na ledě, závody v bruslení ozdobném, zábavy na kluzišti při hudbě a lampionech, všude plno reklam a návštějí. A v pozadí, jako prostředek k daleko mocnějšímu rozmachu zimního sportu, ohlašují se lyže.

Sportovní hlídka z roku 1901 předpovídala správně. Lyžování se ve 20. století opravdu stalo masovým zimním sportem. Ne však hned. Na samém počátku století pusté sněhové pláně konkurovaly kluzišťům jen obtížně. Nový model rukávnicku se na lyžích uplatnit nemohl! Lyžování bylo zprvu zábavou několika nadšenců. Díky jednomu z nich se lyže objevily v Čechách už v roce 1887, kdy si je z cesty po Skandinávii přivezl sportovec Josef Rössler-Ořovský. Tento nadšený propagátor nového sportu společně s dalšími sportovními nadšenci založil první „Lyžařský kroužek“. Výstroj si objednali z Norska – kolébky lyžování. Dodání prvních lyží c.k. poštou bylo kuriózní: celníci si s lyžemi, které předtím nikdy neviděli, nevěděli rady. Podle jakého tarifu je proclít? První páry lyží tedy proclili podle tarifu pro „lodní vesla ze dřeva“. Však to byla také poctivá dřevěná prkýnka!

Lyžování se však zakrátko rozšířilo a stalo se „novým“ sportem. A také módou, zpočátku určenou pouze mužům. *Výkladní skříň*

sportovních obchodů počínají se plnit podivnými příslušenstvími dosud nového sportu, jenž získal si během dvou let tolik příznivců. V roce 1896 se konalo v pražské Stromovce mistrovství Království českého v běhu na lyžích. Nepřekvapí nás, že účastníky závodu byli pouze muži.

Sníh studí až na zádech!

I když počátky „bílého“ sportu patří mužům, první stránky sportovní módy náležejí ženám. Módní časopisy ze začátku 20. století uveřejňují první *sportovní obleky ku jízdě na lyžích*. Marně však na nich hledáme něco sportovního. Dlouhé sukně podložené spodničkami, kabátky zdobené výšivkou, prýmky, kožešinové lemy a na hlavě secesní klobouk! Jak mohly dámy s takovým kloboukem sjíždět zasněžené svahy? Jednoduše: uvázaly si ho závojem! Když srovnáme tyto secesní dámy na lyžích s dnešními lyžařkami v elastických kombinézách, vidíme, že právě sportovní oděvy prošly snad největším vývojem.

Ženy začaly lyžovat sice později nežli muži, ale se stejnou rozhodností. V roce 1904 byl pro ně vyslán běžecký závod na 800 metrů. S jakým výsledkem sice nevíme, o jejich výkonech se nic nedočteme. Zato o půvabu a eleganci, kterou vnesly do tohoto sportu, se toho napsalo mnoho. Jisté je, že od té doby udělala i složitá secesní móda ústupek praktičnosti. Sukně sice zůstaly dlouhé, ale jejich šíře se zredukovala. Praktickým doplňkem byly filcové kamaše zapínané na vnější straně lýtku na řadu knoflíčků. Místo klobouků s peřím a závojem nastoupila móda kožešinových čapek. Také složitě řešené a zdobené

kabátky se podstatně zjednodušily, v jejich střízlivějším tvaru můžeme najít předzvěst sportovně orientované módy.

Ani tak nebylo lyžování v secesním oblečení jednoduché. Běda když lyžařka nezvládla telemark, styl nazvaný podle kraje Telemarken v jižním Norsku, nebo kristiánku! (Christiania byl původní název dnešního hlavního města Norska). Dlouhé sukně i spodničky se při pádu vyhrnuly a *sníh studí až na zádech* – jak si stěžovaly dámy. Na lyžařské kombinézy si musely ještě nějaké to desetiletí počkat.

2. VYZVÁNÍ K TANCI

Společenský život před sto lety měl nejen svá přesná pravidla, ale i neměnný rytmus. Klid vánočních svátků vystřídala rušná společenská sezona. Probíhala po celý masopust. A ten byl dobou tance! Rozzářené společenské sály prosvětlovaly dlouhé temné večery, ruch zábav dal zapomenout na mrazivé ticho zimy.

Když přijde večer, jezdí kočáry o přítrž. Dámy v těžkých pláštích pro večerní společnost, v kožšinách a veluru, v sukně a plyši, ve vlně a sametu, pod tou tíhou ukrývají se toalety jako z mlhy nadýchnuté z hedvábí a krajek, z krepdešínu a tylu. Páni v salónních oblecích, s bílými nákrčníky, ve smokingu, žaketu a ve fraku, v lakovkách a rukavičkách. Mnohé srdce bije radostí, přemnoho dívek začíná prvním plesem své šťastné mládí.

Každý ples vnášel do nevlídných zimních dnů radostné očekávání provázející důkladné přípravy. Šest neděl bude masopust, osm neděl je k němu příprav. A konají se s opravdovostí téměř státnickou. A stejně důkladné bylo i následné „zhodnocení“ plesu v kruhu přítelkyň. Stále tedy bylo nač se těšit, o čem snít, o čem si povídat... Ples tehdy před-

stavoval nejen tanec a zábavu s přáteli, ale především místo společenské reprezentace. Kde jinde se mohl úspěšný otec rodiny pochlubit svojí ženou a dcerou? Kdy jindy mohly dámy předvést plesové toalety ušité podle posledních pařížských nebo vídeňských mód?

Čelo lilie, tváře růže, ret malina...

Tak poeticky líčí dobový slovník dívky na tanečním parketu. Však také středem pozornosti byly právě ony. Kolem nich se točili tanečníci, nápadníci a budoucí ženichové! „Uvedení do společnosti“ bylo proto důležitým momentem v životě dívky.

Tuto významnou proměnu jejího společenského statusu popisuje v jednom fejetonu v *Národních listech* Jan Neruda: *Ještě před čtrnácti dny byla její říše v domácí kuchyni, od zítřka sídlí ve skvostné síni, ochvívána radostnou hudbou, ozařována jásavým světlem, obdivována tisícerým mužským pohledem. Včera ještě byla jako ta nepovšimnutá, v úrodné prsti se skrývajících kukla – zítra už bude jako ten poletující, lesknoucí se motýl.*

Na této „proměně“ dívky měla výrazný podíl plesová toaleta. Proto se jí věnovala taková pozornost. Mladé dívky měly nejen přesně vymezenou společenskou roli, ale i jejich šaty podléhaly dobové konvenci ve střihu, barvách i materiálu. A přece každá dívka chtěla být „jiná“. Nejpůsobnější, jak jinak! Každá se chtěla líbit stejně jako dnes.

Zvláště první ples – oficiální představení dívky společnosti – byl důležitý v životě mladičkových dívek. *Co je kouzla, co krásy a co sladkých nadějí v tom jediném slovíčku – poprvé. A co také strachu a úzkosti, co sladké bázně. Bude-li tančit, nebudou-li ji pomíjet? Nežžstane-li u matinky na posměch děvčatům? Ó, co by si počala, kdyby pro ni nikdo nešel?*

Nejistotu, kterou prožívaly mladé dívky před prvním plesem, vyvažovaly jejich matky promyšlenou „strategií“. K té patřilo do poslední chvíle tajit, v jakých plesových šatech se dívka objeví. Zvláště na menším městě, kde se lidé znali, bylo nutné reprezentovat postave-

ní rodiny a obstát v silné konkurenci! Ale i tady bylo nutné respektovat zavedenou společenskou hierarchii.

U Staňků byla důležitá porada stran Rézincina obleku. Pan Staněk napomenul manželku, aby nenastrojila dcerku příliš nádherně, majíc na paměti, že jest jenom kupcovou dcerkou.

Paní pohodila hlavou. Že se koupí hedvábné šaty, rozumělo se samo sebou. Ale jaké barvy? Růžové šaty měla Rézinka před třemi lety, modré mělo několik známých dívek. Zelených Rézinka nechtěla, do žlutých neb fialových byla příliš mladá, a tak nezbývalo než se rozhodnouti pro bílé s barevnou okrasou dle vzoru.

Obchodník zaopatřil vzorky a Rézinka vybrala si hedvábí bílé s modrými kvítky. Něžný vzorek že jí bude slušeti, byla si jista. (...) Šila je švadlena u Staňků v Rézincině pokojíčku a musela se zařeknouti, že nikomu o tom nepoví. Panna Lény ozdobovala šaty samy nadýchanými ryšky z tylu, obšitými modrými stužkami. Paní Staňková s pannou Lény byly přesvědčeny, že bude Rézinka ze všech nejhezčí, že bude královnou plesu.

Divíme se starostem i tichým radostem tehdejších matek? Mateřské srdce je stále stejné! Která matka nevidí ve své dceři tu nejhezčí? A co teprve zámožná měšťanka, která uváděla poprvé na ples hned dcery dvě. Ta měla s plesovými přípravami plnou hlavu starostí. Dívky měly oslnit nejen tanečnický, ale celé město! A to byl pořádně těžký úkol, zvláště když její dcery nevynikaly ani krásou, ani tanečním uměním.

Dívky se na ples velice těšily. Jakkoliv by ne, když jim matka koupila na nové šaty. Aby neměly bílé, jaké prý má skoro každá, pořídila jim růžové mušelinové. Krejčí je musel šít v domě, aby je nikdo z celého města neviděl a nemohl si odnést vzoreček látky.

Chtěla překvapit celé město a chtěla, aby její dcery byly ihned napoprvé nejhezčími z celého kruhu shromážděných. Krejčí, šijící šaty, paní přísvedčil, dovedl milostpaní matince mluvit do noty: „To budou šaty, že by je hraběnky mohly oblíct. Uvidí, milostpaní matinko, že jejich panny dcerušky budou vypadat jako růžičky. Takových šatů nebude mít žádná. Všechno bude bílé, celé bílé, s barevnými pentlemi nebo ryšky z organtiny. o růžových šatech nevím, u mne se nešily, a takových lepších šatů nedají nikde v nobilejším domě švadleně zkazit.“

„Věřejí mně, Honile, že se sama těším,“ prohodila paní Javorská a dívala se na šikmo nastříhané pruhy, z nichž měly být upravené rýsky.

„Jak by se netěšily, milostpaní matinko, to bude koukání a prohlížení! To budou panny dcery jen obklopeny. Nevím, nevím, nejsou-li tohle první a poslední bálové šaty, které pannám šiju. Přijde asi brzy řada na svatební.“ Starý Honil se potutelně usmíval.

Sen o krásných šatech a společenském úspěchu začínal volbou látky, jejího barevného odstínu, matu nebo lesku, jemností a ušlechtilostí materiálu. A bylo opravdu z čeho vybírat! Mušelín, šifon, foulardin... názvy látek plesových toalet znějí jako módní zaklínadla. A co teprve označení barev. To je přímo poezie! Secese vytvořila kult květin a móda je nadšeně využívala. Nejen v podobě živých i umělých květů, které „rozkvétaly“ na toaletách. Také barevnost materiálů nesla většinou jména oblíbených květin. Pastelové barvy se výborně hodily pro lehké materiály, jako byl módní mušelín a šifon, i pro všechny typy hedvábí, které se s těmito vzdušnými látkami kombinovaly. Kdybychom chtěli všechny jemné odstíny přesně identifikovat, museli bychom k tomu přibrat patrně atlas květin.

Něžné barvy gavotta, t.j. něžné odstíny barvy růžové, slezové, obloho-vé, pak barva amarantově rudá, odstíny slaměné žlutí, pak zcela světlé tóny bronzové a především ovšem vždy nejkrásnější plesová barva bílá jsou určeny pro mládež, jejíž taneční úbory zdobí se letos hlavně stuhami, něžnými krajkami a květinami. To jsou jediné správné ozdoby pro dívky, tvrdily módní časopisy v roce 1910.

Tehdejší móda přísně odlišovala ženy podle věku a sociální role, takže se z široké palety pastelových barev mohly těšit pouze dívky nebo mladé ženy. Však toho také podle možností využívaly. A kde jinde lépe uplatnit svůj vkus i zámožnost nežli na slavnostních plesových šatech? Kouzlu skvostných látek odolala málokterá žena. Zvláště když jejich krásu rozehrály ruce zkušeného obchodníka. Miloval hedvábí – i ženy.

Stál za pultem a stříhal nádherné kusy hedvábí a bral do rukou to měkké a hebké bohatství, řasil je a nadnášel, přirovnával a zpodobňoval jím ženskou postavu, jak to splývá z ramenou, jak to znázorňuje vlnu

poprsí, jak se to řítí z pasu přes kyčle. Měl čarovné ruce. Co všechno v nich s kusem hedvábné látky uměl vytvořit!

Pod jeho rukama hedvábné tajemství ožívalo a nikdo mu neodolal. Pod jeho rukama to nebyl prázdný pruh nic neříkající látky, v jeho prstech pod tím ožívala žena. Viděla ji pod tím fantazie jeho očí, viděla ji i kupující dáma. Každá ovšem sebe – sebe krásnou, mladou a omamující.

Která žena by odolala takovému snu? Ovšem krásná látka na společenskou toaletu nebyla levná. A to byl pouze začátek výdajů! Další představovali krejčí a švadleny. To, co až do této chvíle bylo radostnou záležitostí ženy, stalo se teď starostí muže: musel zaplatit účty! A často to byly položky nad jeho „finanční síly“. Před plesem proto v mnohých rodinách probíhaly podobné dialogy:

Sokolský ples byl přede dveřmi. Přípravy děly se velkolepé. Paní ředitelová dostala už také od švadleny nádhernou toaletu a teď právě nesla účet svému muži do kanceláře.

„Pohled, Rudouši, jak je ta naše švadlena laciná!“ zašveholila líbezně. „Prohlédni účet a řekni, není-li to úžasné málo od zhotovení dvojích nádherných šatů.“

Ředitel přeletěl očima účet, ale hned zbledl. „Toble že je málo? A kdo to bude platit?“

Paní ředitelová se smála. „Právě jdu k tobě. Mám nerada dluhy, a proto musíš těch pár stovek vyklopit.“

„Ženo, ty mne připravíš o rozum!“ bědoval ředitel. „Víš, jaká máme teď vydání, a přece nemáš se mnou slitování, přece děláš zbytečné výdaje.“

„Ty jsi ale škrob!“ rozesmála se paní cynicky. „Pro pár mizerných desítek děláš takový nářek.“

„Ty nemáš rozum, ty nemáš slitování, ty mne zničíš!“ bědoval ředitel a běhal po kanceláři, drže se za hlavu.

„Tak, tak,“ rozkřičela se milostivá. „Dceru chtěl mít doma, ženu chceš mít fešnou, ale peněz lituješ, kusa hadru nechceš koupit, myslíš, že se mohu šatit jako leckterá panička, ledabyly? To bych radši seděla doma a nešla vůbec mezi lidi. Zaplať mi ještě tyto šaty, pak už až do jara nebudu chtít nic.“

Ředitel už neodporoval. Vzav z pokladny několik bankovek, podal je ženě; když ale osaměl, klesl do lenošky. Ale v malé chvíli přiběhla Jindra, nemající o jeho tísní ani tušení, krásná jako jarní červánek, a padla mu kolem krku, volající: „Podívej se, tatínku, jak mi ty šaty sluší!“ Nemohl než usmívat se a srdce se mu chvělo otcovskou radostí a pýchou.

Co dívky, které nežily v zámožných rodinách? Těch bylo ostatně mnohem více nežli těch bohatých. Nemohly si koupit drahé látky ani nové plesové toalety. A přece chtěly v masopustě tančit a také se líbit! Nechávaly si tedy přešít staré šaty podle „nové fazóny“, jak o tom psala mladička Barbora Formánková v dopise své matce. Radovaly se z nich stejně upřímně.

Byla jsem Ti v pondělí na plesu, a sice na Smíchově. Co se toalety týče, s tou jsem byla velmi spokojena, měla jsem totiž moje bílé hedvábné šaty. Nikdy bych byla nepomyslela, že z toho hadříku tak elegantní šaty budou. Dala jsem si je k Dolečkovi ušít, jelikož byl čas velmi krátký, a věř, že toho nelituji. Dovolila jsi mi, že mohu je dát k svátku stříhnout, řídila

jsem se podle toho, a on i živůtek tak krásně ušil, že se to každému velmi líbilo. Dala jsem si k tomu ty modré pentle, v každém švu sukně jsou modré paspulky a štep náramný, že nedovedu ani pochopit, jak to ten krejčí mohl tak udělat. Jsou z toho velmi hezké šaty. Oučet od nich

zdá se mi, že není tak velký, se smlouváním na 8 zl., mám však nyní pořádné šaty z toho.

Mladé dívky nosily většinou šaty bílé. Ty také dovolovaly různé úpravy: měnily se ozdoby, květiny, stuhy do pasu, takže vypadaly pokaždé trochu jinak. Naštěstí pro méně bohaté rodiny! Nedostatek financí neubíral nic z půvabu a mládí tanečnic. Ani z jejich radostného očekávání plesové sezony.

Ach, jak krásné byly mé přešité šaty. Zase ty bílé. Tentokrát byly plné volánků a v pase byla širokánská růžová stuha, sahající hluboko dolů přes pas. A nová šněrovačka a bílé střevíčky z glazé kůže, celé vyšívané korálky, opravdu krásné. Punčochy se nosily i k tomu černé, ale bílé dlouhé rukavičky s prsty a na předloktí jsem měla stříbrný náramek v podobě hada.(...) A konečně jsem měla novou voňavku a pudr a tajně, velmi tajně jsem si namalovala papírkem od cikorky na tvářích „zdravičko“.

Krása veřejná a intimní

Oblek do plesu! Jak vzdušná, poetická to kombinace lesku, krásy a nádhery táhne kolem našich očí! Tak nadšeně popisují plesovou sezonu 1907 časopisy.

Ano, toalety na bál jsou hotovy! Teď je potřeba připravit všechny doplňky. A těch nebylo málo. Nejdůležitější byly dlouhé rukavice, které sahaly až nad loket. Bez řady drobných knoflíčků se obléci ani svléci nedaly. Důležitý je však i další doplněk – vějíř. Pro městské dívky to byla samozřejmost, vesnické dívky, které přišly do města sloužit, se setkaly s tímto efektním doplňkem plesové toalety často poprvé.

Byl masopust a panstvo se chystalo do plesu. Pane na nebi, to byly přípravy a to byly šaty, co slečně švadlena donesla, a to byly střevíčky a to všechno, co se kolem slečny nahromadilo!

Milostpán jí koupil roztodivný pérový vějíř, který vypadal jako nějaký chvost a Cilka se ho téměř bála, s respektem se ho dotýkala a ptala se slečny, nač to je.

Usmála se shovívavě a povídala, že se tím bude v plesu ovívat, aby

jí nebylo horko. Cilce to bylo k smíchu. To u nich v Pasekách bylo-li děvčatům při muzice horko, šla se obvykle vychladit na náves. (...). Teď si pomyslíla, že takový vějíř může být znamenitá věc. Byl z dlouhých bílých per jako setkaný a nadýchaný a fouklo-li se do něho, drobná pérka se zavlnila jako poletující sníh.

Oblékání do plesu byla přítomna celá ženská část rodiny, včetně mladších sester, služek, přítelkyň. Však bylo zapotřebí každé ženské ruky! A nejen na to, co bylo určeno očím veřejnosti. To, co se skrývalo „pod sukněmi“, bylo stejně krásné a často i stejně nákladné jako šaty.

Oblékání do plesu. To byl obřad a slavnostní nálada.

Málča ve svém pokojíčku již byla stažena šněrovačkou, už měla napjaté punčošky s ozdobnými podvazky s růžemi, které také nikdy nikdo nesměl vidět, prádlo bílé jako kment, ty široké spodničky s trojitým vyšíváním, a potom ty nové, krásné šaty...

Tereška, která se přišla podívat, jak se slečinka strojí na bál, spráskla ruce: „Božíčku, vy budete jako princezna z pohádky!“

„Myslíš, Tereško, že mi to sluší? Že někoho okouzlím?“ ptala se Málča. (...) Pak přinesla maminka ještě bílou vlněnou pláštěnku, vroubenou labutěnkou, takovou zde neměla žádná dívka, a položila ji dcerušce na ramena. Potom se šla sama oblékat.

Móda útlých pasů byla nemilosrdná i k štíhlým dívčím tělům. I když dívky vstupovaly na taneční parket velmi mladé, přesto žasneme, jak se dokázaly v pase „ušněrovat“ do žádoucích šedesáti centimetrů. K tomu bylo zapotřebí hodně odříkání i fyzické síly. Taková secesní šněrovačka dala pořádně „zabrat“. A nejen své nositelce.

„Stáníčko, Stáňo, prosím tě, pojd' mi pomoci! Vždyť jsem tak málo večerěla, a přece...“ Dívčí cupitání, klapot podpatků, šustot naškrobených sukének.

„Nu, co se ti děje?“

„Ale, nemohu se ušněrovat. Stále mám dvaadesát, to je přece příliš mnoho. Hleď, tahej tady za tu tkanici!“ Jarmila se točí k sestřičce zády a stěžuje si: „Hleď, tady to mám zcela nedotaženo. Pomoz mi, zde za tu tkanici.“

Stáňa se chápe z jedné strany tkanice. Jarmila tají dech a naposled pije vzduch zhluboka, potom přihmuřuje oči a zatíná zuby a spojenými silami utahují obě ošemetnou šněrovačku.

Konečně! Jarmila uvázala vpředu na uzel obě tkanice a ještě na kličku, potom vzala centimetr a přesvědčila se – zaplat' Pánbůh – padesát osm! Nu, to je pěkný úspěch!

„Musíš pro tu parádu něco vytrpět!“

Zdá se, že to nejdůležitější je hotovo. Ale omyl! Šněrovačka byla důležitá „pro figuru“. Korunou celé plesové úpravy však byl účes. Náležitě složitý a ozdobený stuhami, květinami, peřím. Dívky i ženy nosily dlouhé vlasy, takže bylo z čeho vytvářet slavnostní „kompozice“. Před plosem se proměnila většina domácností v kadeřnický salon. Na menších městech obcházela vážené rodiny „frizérka“. Nebyla to ve skutečnosti žádná kadeřnice, ale šikovná a módy znalá „panna“, pro kterou byl každý ples vítaným přivýdělkem.

Panna Lény přišla k Staňkovům hned ráno. Včera Rézince vlasy nyní husté a dlouhé natočila na papírky a jehlice, i přišla se nyní podívat, zda některá ta „lokna“ nepovolila. Bylo vše v pořádku a Lény slibovala, že bude mít Rézinka nejhezčeji upravenou hlavu. Česala skoro všechny slečny ve městě a mladé paničky, počala s tím hnedle ráno, takže mnohá panička s nakadeřenou hlavou a upevněnou v účesu kyticí neb vázankou po celý den po domě pobíhala. Večer česala panna Lény ty nejhezčí, jak říkala. Při vši zručnosti měla vskutku vždy celý den co dělat a cinkalo jí pak v kapse hezkých pár dvacetníků.

Divíte se natáčení vlasů na papírky? Před sto lety neexistovaly natáčky dnešního typu, natož elektrické helmy nebo vysoušeče vlasů. Dámy secese neznaly trvalou! Musely se spokojit s kulmou – želíz-
kem, které se nahřálo nad plamenem. Na jeho horký povrch se natá-
čely jednotlivé prameny vlasů. Kulmováním se vytvářely kadeře, vlny,
lokny podle požadavků aktuální módní sezony. Tuto roli kadeřnice
převzala v den plesu maminka, kamarádka nebo služka, jak kdo si
troufl a uměl s horkou kulmou zacházet.

*Teď stojí obě dívky před zrcadlem a maminka trpělivě obchází, pro-
hlíží účesy a želízkiem přitáčí, co se neposlušně spustilo podložky a vlaje
jako lehounké chmýří. Však to dalo práce! Účesy jsou v pořádku, mamin-
ka je spokojena.*

Ne každá „frizérka“ však měla tuto zručnost a zkušenost se správnou teplotou kulmy. Tento způsob úpravy účesu byl značně nebezpečný. Při kulmování hrozilo spálení vlasů. A nejen vlasů!

*Vlasta měla želízko na plotně; teď je vytáhla, zkusila na papíře a již
pálila husté, temné vlasy Viktorčiny. Ta najednou uleknutě utrhla a chy-
tila se za ucho.*

„Jejda, Vlastičko, to je moje ucho!“

*„Nu, to bylo malounko,“ chlácholila ji Vlasta a foukala jí na zčerve-
nalý boltec. „Musíš pro tu parádu něco vytrpět!“*

Stále častěji se objevovaly recepty, jak nahradit tuto brutální metodu kulmování. Jeden návod z roku 1904 používá ke kadeření arabskou gumu, tedy lepidlo:

*Aby se vlasy kadeřily a nemusely se želízkiem páliť, což jim jest škod-
livo, neboť se přepálí a brzo šediví, radíme natřít je tekutinou takto při-
pravenou: do 100 gr. růžové vody přimíchá se 1 gr. gumy arabské a 6 gr.
boraxu. Navlhčené vlasy natočí se před spaním a druhý den pak jsou stálé
kadeře.*

Zní to dobře, ale raději to nezkoušejte!

A co páni? Ti také museli pro parádu trpět? Samozřejmě že to měli jako vždy mnohem jednodušší. Žádné mučení těla ve šněrovačce, žádné mučení vlasů horkými želízky! Také s výběrem šatů a jejich barev neztráceli čas. Plesový úbor byl jasný: černý spole-

český oblek s bělostnou košilí. To však neznamenal, že by se pánové na ples nepřipravovali stejně pečlivě.

V sobotu večer stál Rubeš ve svém pokoji před zrcadlem v salónním úboru s bělostnou kravatou pod tvrdým límcem, v níž se skvěla rubínová jehlice. Jeho kučeravý vlas voněl pomádou a leskl se při svitu lampy v nevelkém stojacím zrcadle na stole. Byl dnes obzvláště hezký muž a uznáváje to, těšil se, co řekne Jindra. Rychle odepjal pásku, jež tísnila jeho nakroucené kníry a dodávala jeho obličejí zvláštní výraz. Navlékl bílé rukavičky a vyšel v nových lakových botkách na cestu k Bílému lvu.

Ve víru tance

V záři světél vynikaly vlečky a pštrosí péra, jemné střevíčky a černé obleky pánů, šumot a hovor, jas očí, čisté štěstí prvních lásek a faleš s přetvářkou.

Ano, to byla atmosféra plesů před sto lety. I to rozechvělé čekání plné nejistoty, přijde-li ta „pravá“, objeví-li se ten „pravý“. I to patřilo k prvnímu plesu.

Zнала tento sál dobře, ale dnes jí přece připadal jiný a slavnostní. Bylo tu tolik světla a taková vůně a hudba. Už tu bylo plno dívek, které Petra vesměs znala. Mnohé ji překvapovaly; na ulici byly všední, tady byly každá ve večerní toaletě a jako princezna. A muži všichni v černém, měli i slavnostní obličej. Bylo to krásné a ji rozechvěla jakási tíseň nebo bázeň. A je-li tady už Luboš?

Však – již ho spatřila!

Šel k ní přes sál; ani ho nemohla poznat. Měl černý smokingový oblek, u něhož ji zaujaly lesklé lampasy na nohavicích. Byla by se málem smála, ač musela uznat, že mu to sluší. Opravdu byl jiným člověkem.

Ples začal a tanečníci se dívkám postupně zapisovali do tanečního pořádku na jednotlivé tance. Vějíře skryly dívčí rozpaky i důvěrný šepot. A také prozradily, jak je která dívka znala etikety, neboť *nepěkně vypadá, když dáma, naslouchá-li hovoru nebo lichotkám, zatím hryže svůj vějíř, popřípadě vějíř stále rozevívá a zavírá.*

Matky sledovaly se zalíbením své dcery a kritickým okem (i slovem) provázely ostatní „konkurenci“. Záleželo nejen na tom, s kým dívka tančí, ale i kdy byla k tanci vyzvána. Pokud měl mládenec zájem o dívku, zapsal se do jejího tanečního pořádku od začátku do půlnoci. Po půlnoční přestávce s ní mohl tančit samozřejmě dále, až do konce plesu. Kdo ale dívku „ignoroval“ do půlnoci, neměl nárok na tanec. Přísná společenská pravidla považovala takové jednání od tanečníka za porušení plesové etikety. To byla situace, kterou ke své „pomstě“ využila Málča. Pamatujete, jak se cítila pokořena srážkou s bruslařem, který zavinil na kluzišti její pád? Nyní mu to mohla oplatit!

Hradil přistoupil k Málče a uklonil se dosti obřadně: „Smím prosit, slečno?“ a nabídl jí rámě. Málča stála však jako socha, rudá byla od čela až po výstřih šatů, klopila oči, ale pak je rychle k němu pozvedla pohledem plným nenávisti.

„Promiňte! Nepůjdu s vámi tančit!“ řekla, jak mohla pyšně, a povznesla krásnou hlavu.

„Smím se ptát proč?“ zeptal se vyzývavě a s úsměvem skoro posměšným.

„Protože se nesluší jít pro dívku poprvé až k ránu,“ odsekla Málča.

Tvář mladého muže zrudla rovněž. Jeho úsměv se změnil z posměchu v rozpaky. Pak pohodil hlavou, uklonil se jen málo a odkvapil. Málča zůstala stát u stěny sama a celý sál se s ní točil. Všechny páry vířily ve Straussově valčíku, všechno se houpalo v jeho svůdném rytmu. Málča jen krotila své třesení a srdce, aby nedala na sobě nic znát a mohla se vrátit k mamince. (...)

Tatínkové ve vedlejších místnostech popíjeli pivo a chvílemi se dívali

mezi dveřmi do sálu, do té motanice. Maminky seděly kolem sálu a nadšeně se dívaly na své dcerky.

Co jiného matkám zbývalo? Staly se z nich gardedámy. Jakmile přivedly své dcery na ples, jejich doba tance skončila. Musely se rozloučit nejen s „plesáním“, ale i s pestrými barvami toalet. Pro *plesové matky a jiné strážné osoby* byly přípustné pouze šaty z černého těžkého hedvábí, ozdobené šperkem. Co móda ubrala „gardedámám“ na pestrosti šatů, vynahradila jim na ozdobách účesů. Složitě kompozice ze stuh, krajek a květín korunovalo peří ze pštrosa nebo marabu. I přes tyto krásné a drahé ozdoby i nevysoký věk si ženy jako „garde“ svých dcer uvědomovaly, že doba jejich zábav je nenávratně pryč. A uvědomovali si to i jejich někdejší tanečníci.

Doktor Lopota se zarazil, když jeho zraky se setkaly se zraky paničky. Bože, bože, toť ona, kterou obletoval kdysi před dvaceti lety, tančival s ní na téže Národní besedě, v akademickém, šeptával jí v tanci něžná lichocení – hle, a dnes vede sem dceru! (...)

Doktor Lopota polkl cosi zahořklého a hleděl za paničkou, za její dcerou. Ano, takhle vypadala maminka tenkrát před dvaceti lety! Právě tak. A dnes jde už jen jako gardedáma. Kam se podělo těch dvacet let?

Dívky i neprovdané mladé ženy totiž musely mít s sebou doprovod. Gardedámy jim dělaly většinou matky, případně tety nebo jiné starší ženy z rodiny. Doprovázely dívky na společenské zábavy a střežily jejich počestnost. Neopustily svoje svěřenky ani na chvíli. Pokud se nějaký mladík osmělil a nabídl své tanečníci doprovod po plesu domů, mohl tak učinit pouze se svolením gardedámy a za její přítomnosti.

Dnes se také osmělil Karel Zvěřina a dovolil se, zda by mohl dámy doprovázet až k domu. Toto jeho odhodlání nebylo nikterak lehké, a než se dostal k věci, byl rudý jako rak a na hubeném krku mu při řeči poskakoval ohryzek. Paní doktorová Plchová se na něj povzбудivě usmívala a samozřejmě svolila. Doktor Plch se ovšem dobrácky ušklíbl: „Že si raději nejdete lehnout, já bych dnes nevyprovázel holku, ani kdyby měla dva domy!“

Ale mládenci se nelekli mrazu ani zimních plískanic. Hřála je přítomnost dívky. Co na tom, že za nimi kráčeli rodiče nebo garde! Pokud gardedáma nebydlela společně s dívkou, nezbyvalo mladíkovi nic jiného, nežli doprovodit potom i její gardedámu. To už většinou počáteční roztoužení pominulo! Jako v povídce *První úspěch páně Kyselův* od Ignáta Herrmanna:

Pan Kysela nevěděl, kde slečna Ema bydlí, ale což mu na tom záleželo!(...) Venku je ofoukl mrazivý vítr. Ale dámy byly výborně opatřeny. Stará paní teta měla důkladný plášť, na hlavě kapišon, jenž zahaloval uši i krk, na rukou rukavice jako rekrut, palcové. Slečna Ema měla teplý, dobře podšitý kabátec a na hlavě silný bílý vlněný šál, obtočený asi pětkrát okolo hlavy, uši a krku, že jí sotva nosíček vyčníval. Naproti tomu pan Kysela byl poněkud vzdušný. Jeho tenké kozinky a hlazené rukavičky špatně se hodily do nočního mrazu. Neměl ubožák ani příliš teplého zimníku, ani šátku na krk, a ledový, ostrý vítr zakusoval se mu do uší, že jich za malou chvíli necítil. Kráčeli, kráčeli, a panu Kyselovi se zdálo, že nepociťuje toho blaha, jak byl očekával. Mráz ho drtil, slečna Ema nemluvila skoro nic a jemu samému také zamrzala huba.

I takový mohl být návrat z vytouženého plesu.

3. KDO JSTE, KRÁSNÁ MASKO?

Kdo z nás by nezatoužil být alespoň na chvíli někým jiným! Samozřejmě krásnějším, mocnějším, tajemnějším... Touhu po změně pociťovaly i naše prababičky a pradědové. Možná o to více, oč byl jejich život klidnější a spoutanější přísnými společenskými pravidly. „Zlatým hřebem“ společenské sezony se proto staly maškarní plesy, karnevaly, merendy, šibřinky. Ať už byl jejich název jakýkoli, podstatné bylo maskování tanečníků. Maškarní ples dovoľoval únik z konvencí alespoň na jediný večer. Co těchto pár hodin pomyslné svobody pro naše předky před sto lety znamenalo? Jak se na takový ples připravovali a jak jej prožívali?

Královna noci, nebo skromná fialka?

Přípravami na maškarní ples žily nejen rodiny, kde se chystaly masky, ale v malých městech se na tuto společenskou událost těšilo „celé městečko“, jak barvitě popisuje Jaroslav Havlíček v románu *Petrolejové lampy*:

V Jilemnici pořádali četné věnečky a bály, ale na maškarní ples se ještě nikdy nikdo neodvážil pomyslit. Městečko bylo vzhůru. Debatovalo, smlouvalo se při zamčených dveřích, byla pěstována všemožná tajemství, a tajemství bezvadně vyplouvala na povrch. Vědělo se již týdny před plesem, že Hanička správcova půjde za šípkovou růží, že bude mít zelenou sukénku a růžovou halenku, že papírníkova Pepka, ověšená penízky, bude dělat cikánku a hubený písař Kloc od soudu toreadora.

Tradice masek sahá až do nejstarší historie lidstva, jak potvrzují četné masky v kulturách přírodních národů. Ovšem masky, které

vymýšlely dámy před sto lety, měly k rituálním maskám šamanů stejně daleko jako k bojovým či zvířecím maskám primitivních kmenů. Naše prababičky si vybíraly masku se stejným cílem jako své plesové toalety: chtěly se líbit! Proto se také městské maškarní plesy lišily od maškarních průvodů, které na závěr masopustu táhly vesnicemi. Masky na městské maškarní plesy se spíše podobaly divadelním kostýmům a „role“, kterou si jejich nositelé vědomě zvolili, je společensky nijak nesnižovala. Naopak. Která dívka by alespoň jeden večer nechtěla být královnou? Královnou víl, královnou noci, královnou zimy, královnou květin...

Říše květin poskytovala řadu možností, jak zvýraznit dívčí půvaby. Oblíbená byla proto maska „šípková růže“ (bez trnů, zato se spoustou

růžového tylu), vznešená „lilie“ z bílého hedvábí nebo skromná „fialka“ (taftová toaleta posítá trsy umělých fialek). Sece-se květiny milovala. Dámy je nosily na kloboucích, šatech i rukávnících. Není divu, že se květiny jemných pastelových barev stávaly častým námětem maškarních kostýmů. Dokonce i takové, které bychom si patrně nevybrali.

Objevila se jednou v maškarním dresu ustrojena co bodláková královna. Nasivělé šaty jako písčité stráž byly kolem lemu zdobeny bodlákovým, pěkně malovaným listím, od pasu zeleného živůtku šustilo dolů splývající listí ze zeleného hedvábí, dovedně napodobené i malými ostny opatřené. Na ramenou se

vinuly kolem výstřihu živůtku modravé květy hadince a na hlavě na zlatých vlasech vystavena koruna z fialově růžových bodlákových květů.

Dosáhla úspěchu, byla opravdu královnou.

„Květinové masky“ byly nejen půvabné, ale i praktické: šaty, které se nijak podstatně nelišily od plesových, se daly po menších úpravách dále nosit. Na to upozorňuje i módní časopis *Bazar*: *Těž nebudou se otcové lekati tak masopustu, neboť plesové šaty, které dříve zhotoveny byly z jemných látek, trvaly jen jedinou noc, budou se nyní, neboť se dělají většinou z tafetu, nositi s malou změnou několikrát.*

Nevíme, jestli toto tvrzení dostatečně uklidnilo pány otce! Maškarní kostým totiž nebyl levnou záležitostí. Šil se doma podle střihů z módních časopisů nebo podle „maškarních obrazů“, které se prodávaly v knihkupectví. Masopust ohlašovaly dlouho předtím inzeráty:

Jako každoročně v době masopustu došla nás velká zásilka obrazů, rozkošných to kostýmů maškarních, v barvách provedených. Cena každého obrazu jest K 1-, při větším formátu K 1.60,- Zveme naše velectěné dámy k návštěvě knihkupectví, kdež vyloženy jsou obrázky ty k výběru volnému. Knihkupectví se v té době plnila „velectěnými dámami“. Nevedl je sem zájem o literaturu, ale právě o maškarní kostýmy. Mnohé nechtěly obětovat korunu na zakoupení střihu a snažily se jej „vykoukat“, jak vtipně glosoval Jan Neruda:

Uvnitř knihkupeckého krámu sedí na pohovce dáma a obrací list za listem, samé kostýmní kresby. Již tu sedí hodinu, zpřevrátila, co kde bylo, jeden z těch listů měla už dvacetkrát v ruce, a běře jej zas a zas. „Tak já děkuju, nenašla jsem pranic!“ Vykoukala si už svůj šibřinkový kostým, dovede jej doma nakreslit nazpaměť!

Když dvě dělají totéž...

V bohatších rodinách byla k výrobě maškarního kostýmu povolána švadlena. Masky nebyla levnou záležitostí, zvláště když se dámy a jejich dcery předháněly v její originalitě. Dnes se nám zdá směšné, kolik času a financí věnovaly maškarnímu oděvu pro jediný večer!

Na ples se chystaly dámy v mnoha rodinách a rovněž jejich dcery tím byly plně zaměstnány. (...) Přemluvená a usmířená paní Hronská nakonec svolila, aby poslaly pro švadlenu. Postavily před ni Květu a Dana začala nadšeně vybírat masky. Ačkoliv často sedávala bezradně nad latinskou kompozicí či matematickými vzorci, v tomto případě si věděla rady hned. S Květou klečely na židlích, podpíraly si brady rukama a listovaly v módních žurnálech, které jim maminka půjčila. Dana měla takový vkus, že vždy sáhla po tom nejkrásnějším a nejdražším. Nikdy se jí nelíbilo nic laciného. Maminka jim zkoušela radit, ale nakonec se přizpůsobila Daniným návrhům.

Dana pak měla mnoho starostí. Běhala na zkoušky, zvala si švadlenu i domů a probírala s ní každý detail jejich garderoby. Starala se i o to, aby se Květa nikde neprořekla, jakou masku si vybraly.

Kamarádky se často domluvily na stejné masce. Patrně proto, aby si dodaly kuráže a posílily sebevědomí. Ovšem „když dva dělají totéž, není to totéž“. Tohle úsloví platí i v módě a maskarní oděv není výjimkou. Právě osobnost maskovaného, možná více nežli nákladnost masky, rozhodovala o úspěchu. To poznaly už dívky v penzionátu, kde své „nerozlučné“ přátelství často demonstrovaly i stejnou maskou. Stejnou?

Duška stojí před zrcadlem poněkud zaraženě. Jak se radovala ze svého pierota, tak je nyní zklamaná. Ach, jak vypadá Ríška ve svém! Duščin pierot je z plátna, z batistu a opálu, ale Ríščin je krásný, z hedvábného etamínu!

Duščin má cudné, dlouhé kalhoty a skrývá šiji až po bradu, zato Ríščin má kalhoty jen kratinké, takže černý hedváb punčoch ukazuje štíhlé nohy až nad kolena.

A její živůtek visí jen na ramínkách a teprve pod samou bradou trůní volán, mnohem bohatší nežli Duščin. A jak sluší černá barva Ríščině čisté pleti!

„Vidiš, Ríško, myslila jsem, že budeme stejné,“ povídá Duška a stojí malomyslně před zrcadlem. Je jí do pláce. Klopí oči na své bílé pantalonky.

Tajemné, svůdné, exotické

Další oblíbenou skupinu masek představovaly oděvy jiných národů. My bychom je patrně shrnuli pod název „etnika“. Nebyly to však přesné kopie „krojů“ (i když se tak často označovaly), ale jen velmi vzdálené a stylizované napodobeniny. Exotické země lákaly! Nikoli k návštěvě, ale jako inspirace pro nejrůznější masky. K oblíbě exotiky přispěly nemalou měrou i výpravy lékaře a cestovatele Emila Holuba. Noviny a časopisy přinášely na konci 19. století zprávy i obrazový materiál z jeho cest po Africe, k popularitě přispěla i výstava ve Vídni a v roce 1892 v Praze. „Fandové“ napodobovali jeho tropickou helmu: čepice chránící čelo i zátylek dostala název „holubovka“. Není divu, že se i témata maškarních plesů inspirovala dalekými kraji.

Na karnevalovém kostýmu se však nehodnotila věrnost napodobení domorodého obleku, ale jeho „mravní nezávadnost“.

Měšťanské a úřednické dcerušky si chystaly masky. (...) Ráz karnevalu bude: V horké Africe. Některé méně uvědomělé slečinky nevěděly, kdo je doktor Holub, ale brzy se dopátraly, že doktor Holub byl slavným cestovatelem v rovníkových krajinách.

Slečinky brzy pochopily, že musí představovat nějaké osoby z cest tohoto slavného cestovatele. Zalekly se toho, neboť černošky bývají zpravidla nahé, a to se přece neslušelo! Ne! To není možné! Krásné dívčí oči byly přímo ustrašené a matinky už se kabonily.

Díky však Bohu, pánové si i tu věděli rady. Vysvětlili slečnám, že doktor Holub necestoval pouze v Africe a že je možno sehnat sem pronárod z celého světa.

A tak byla opravdu v maskách tak veliká rozmanitost, až oči přecházely.

Švadleny – a bylo jich v Mezibraní asi pět – měly plné ruce práce a obchody se strážním zbožím a galanterním zbožím chválily si ten dobrý nápad.

Na malém městě se opravdu lidé předháněli v nákladnosti a exotičnosti masky. Její originalita byla také náležitě hodnocena. Nám se dnes patrně zdají všechny ty složité a náročné přípravy na jediný

maškarní ples zbytečné až směšné. Společnost, která se těchto zábav účastnila, však tím doslova žila. Vždyť takové rozptýlení prožívala jedinkrát v roce.

Letos znělo heslo těch chystaných šibřinek Od severní točny až na rovník! Jaké to bohaté pole pro všechno masek chtivé obecenstvo! Co tu národů, co všelijakých krojů, co znalostí se tu dalo uplatnit!

Tak i paní Viktorka vymýšlela, sháněla knihy, v nichž byli vyznačeni různí národové, obstarávala si všelijaké žurnály, slovníky s barevnými ilustracemi – a co přitom starostí! Chtěla být za každou cenu originální a věděla, že Španělek, Japonek a Holandánek tu budou celé spousty, že nebudou chybět mouřenínky se spoustami korálů a nabarvenými rty, že tu budou Indiánky a cikánky, bohaté Římanky, nádherné odalistky z maharadžova harému. Co si vyvolit, aby se lišila? Do obyčejných plesů nosila s úspěchem šaty málo zdobené, avšak v maškarním chtěla oslňovat a vynikat.

„Myslím, že nejméně žen bude ustrojeno za obyvatelky polárních končin,“ rozhodla, „a proto já budu Eskymačkou.“

Vzala si do domu švadlenu a pod pečeti tajnosti daly se do pilného šití.

„Anežko, nikomu neříkejte, zač budu převlečena!“ nakazovala denně své služce. „Kdyby se vás ptal nevím kdo a nevím jakými sliby vás vnadil! Kdyby známí věděli, co představuji, ztratil by ten celý vtip na své ceně!“

„Pán Bůh chraň, milostpaní, to já vím,“ kývalo děvče, „to mi ani nenapadne!“

A nebyl to malý úkol pro povídavé děvče. V domě bylo plno nástrah na její mlčenlivost a také mnozí známí, jak ji potkali, se jí vyptávali. Ona však statečně odpírala. „A já nevím,“ říkala, je to taková podivná maska, kdopak ví, jak se jmenuje!“

Služka Anežka statečně odolávala všem nástrahám, ale nakonec vyzradila tajemství tajnému cititeli paní Viktorie. Proč asi?

Jen letmo pohlédla na jeho ruku a zelený obrázek, který tam postřehla; vechal jí krev k srdci. Zbrusu nová stokoruna. Oh, to by byl příspěvek na jarní ošacení. Chce si koupit na šaty, to by jí pomohlo.

„Je vám to málo?“ zeptal se docela klidně, sáhl do tobolky a přidal k zelenému papírku ještě padesátikorunu.

Ó, to bylo příliš pro zdrženlivost Anežčinu.

E – co, řekla si, však nejde o vraždu, je to jen hloupá maškarní merenda. Žádný nepřijde o krk, žádný se nedostane nevinně do žaláře a ničí spasení tím nebude ohroženo.

„Tak já vám to povím,“ rozhodla se a rozhlédla na všechny strany. „Naše milostpaní bude za Eskymačku. Má takový huňatý kožík a čepec, vypadá v tom – k smíchu a k líbání.“

Zasmála se, neboť v tu chvíli měla v ruce oba ty papírky. Jako ve snu třímala ty peníze a jen potají se na ně podívala, potom je zamotala do kapesníku a uháněla k domovu, kapsu si radostně přidržujíc.

Ty nejodvážnější z dívek volily jako inspiraci tajemný a svůdný Orient. „Turkyně“ v dlouhých nabíraných kalhotách přitahovaly na začátku 20. století stále ještě pozornost. Inspirace Příběhů tisíce a jedné noci umožňovala uplatnit svůdnost lehkých průsvitných materiálů, tylové závoje i exotické roušky zakrývající tvář. I přes toto pečlivé maskování bylo většinou poznat, kdo je kdo, zvláště v uzavřené společnosti malého města.

Štěpka vykročila mezi posledními, jak se sluší na slečnu z honorace. Měla na obličej červenou hedvábnou masku se zlatými trásněmi, vlasy nakudrnaceny jako družička o Božím těle (co ta holka asi s těmi kudrnami zkusila!), a oblečena byla v černý přiléhavý živůtek (ó ta nestyda!) s jakousi purpurovou pláštěnkou, kolem hrdla měla navlečenou trojitou šňůru perel, samozřejmě nepravých. V uších se jí kývaly závěsy ve tvaru

půlměsíců, dlouhé černé rukavice naznačovaly mouřenínskou pleť, sukni měla pestrou, sešitou z protáhlých kosodélníků v barvě černé, šedé žluté a fialové – její vlastní výmysl, to se rozumí.

Se Štěpkou, hrdinkou románu *Petrolejové lampy*, i s jejími podivnými módními kreacemi se ještě setkáme.

Půlnoční odmaskování většinou nepřineslo mnoho překvapení. Proč tedy ta velká obliba maskárních plesů? Snad proto, že maska dávala dívkám a ženám stejná práva jako jejich mužským protějškům. Masky mohla jinou masku vyzvat k tanci, mohla být tichá i rozpustilá, tajemná i vyzývavá. Prostě maska dovoľovala chovat se pár hodin tak, jak to nepřipouštěla přísná společenská pravidla té doby.

4. JARNÍ KORZO

Nejen evropská velkoměsta, ale i menší města procházela od poloviny 19. století mohutným rozvojem. Tržiště dostaly podobu reprezentačních náměstí, prашné cesty se změnily v dlážděné ulice lemované chodníky. A chodníky se rozzářily skleněnými výklady plnými zboží. Společenský život se proto přesunul ze salonů do center měst, na ulice. Jarní slunce přímo vybízelo k procházkám. Hlavní městské ulice a náměstí se staly místem, kde se měšťané procházeli – korzovali. Městské korzo bylo tím pravým místem pro společenskou reprezentaci. Tady se lidé setkávali a „předváděli“, seznamovali se a namlouvali i pomlouvali! Zvláště v menších městech tvořilo korzo na konci 19. a na začátku 20. století střed společenského života.

V Jičíně bylo opravdové korzo. To nebylo jako v Jilemnici, kde se několik paniček se svými nastrojenými dcerami na cestě z kostela půl hodiny před nedělním obědem motalo od Modré hvězdy k radnici a od radnice k Modré hvězdě. Promenáda by-

*la každý den večer pod podloubím kolem celého náměstí, dámy chodily s pány, děvčata se studenty, a v neděli se ještě k tomu středem náměstí procházeli důstojníci zdejší posádky se slečnami, na které ovšem hledělo město tak trochu skrz prsty. Tak popisuje městské korzo Jaroslav Havlíček v románu *Petrolejové lampy*.*

Na promenádě v plné parádě

Jarní korzo bylo zároveň i místem pro setkání s novou jarní módou.

Módní cyklus měl totiž dva významné mezníky: jarní a podzimní kolekci. Tento módní „kalendář“ byl závazný pro nástup nové módní linie a platí dodnes. Vítanou příležitostí k prvnímu předvedení nové jarní módy byly velikonoční svátky s návštěvou kostela, návštěvami příbuzných a známých, s procházkou po korze. Jakým modelem která dáma překvapí? To bylo předmětem dohadů i ženské zvědavosti.

Bylo již od Květné neděle jakési napětí v celém městě. Také jako by ty hovory z besed se rozletěly motýlími křídly a vnikly do všech domácností, poletovaly v obchodech a na ulicích. Kolem Květné neděle bylo bedlivě pozorováno, zda krejčí a švadleny nenesou někam nových šatů. A mnohá paní vzdor práci v domácnosti před svátky a nehlédíc k svatému týdnu, zaběhla si k svému krejčímu neb švadleně, poradit se o nějakém přešití, neb zajištění si jiné práce po svátcích, jen aby viděla, co se kde pracuje.

Krejčí a švadleny ovšem nepověděli, pro koho šijí. Řeklo se ustáleným vtípem: že pro jednu hezkou a hodnou pannu. A tazatelky mohly počkat, až ty které šaty uvidí a poznají na majitelce.

Módní návrháři v Paříži a Vídni přicházeli každou sezonu s něčím novým, a to bylo švadlenami i konfekcí rychle napodobováno. Dámy tyto módní proměny sledovaly velmi bedlivě. Vždyť každá z nich toužila přivítat jaro v novém kostýmku podle „poslední módy“.

Před Velikonocemi jsme šli do pozdních večerních hodin. Dokončovaly se kostýmy, které si chtěly zákaznice obléknout na Vzkříšení. Na Velký pátek jsem už kostýmy roznášela a mohla jsem počítat aspoň s dvě-

ma korunami. S ohromným balíkem v náruči jsem spěchala Širokou třídou, když jsem znenadání spatřila Terezku s Alešem. Stačil jenom okamžik, abych si Terezku prohlédla, opravdovou slečnu v novém kostýmu z Vídně.

Kostýmy představovaly v secesi nový (a musíme přiznat) praktický typ oděvu. Slavily úspěch! Vyžadovaly nezbytné módní doplňky: klobouky, rukavice, kabelky, botky, od jara do podzimu slunečník, v zimě boa z kožešiny a rozměrný rukávník. Právě doplňky povyšovaly kostým na dokonalé oblečení a dotvářely dobový obraz dámy – bez ohledu na věk. První jarní kostým proto představoval v životě dívky významnou událost, na niž se nezapomínalo:

Celé ty Velikonoce mi letos připadaly tak krásné. Na Vzkříšení jsem měla nové šaty: krásný tmavomodrý kostým s halenkou s modrými puntíčky. Ten černý krajkový klobouk jsem měla předělaný, dali mi na něj věnec z růží, a botičky s kotníčky po stranách. Měla jsem i nové glazé rukavičky a svinutý deštník. Nu, mladá dáma!

Ovšem nikoli každá dívka se pomocí módního oblečení proměnila v mladou dámu. Pokud to některá s módou přehnala, připomínala pak spíše její karikaturu! Vždyť secesní móda nebyla uzavřena jen do paláců a zámeckých zahrad. Předváděla se veřejnosti a ta ji veřejně schvalovala, nebo nevěřejně odsuzovala. Zvláště vybočoval-li někdo z ustálené normy.

Když se sotva čtrnáctiletá školačka Štěpka ukázala poprvé na městském korze pod radnicí v klobouku dospělé ženy, hrajícím všemi barvami, s dlouhými sukněmi, se smaragdově zeleným slunečníkem a s těžkými zlatými náušnicemi, způsobila

poprask. Nesla se po boku Anny Kiliánové pyšně jako pávice. Městečko věru nevědělo, předvádí-li se mu zde nejnovější dětská móda, či je-li to spíš nesmyslný nápad potřeštěné dívčí hlavičky.

Hlavní městské ulice a náměstí představovaly velkolepou přehlídku módy pod širým nebem. Šaty symbolizovaly společenské postavení celé rodiny. V té době platilo pořekadlo: Řekni mi, co nosíš, a já ti

povím, kdo je tvůj muž. Žena byla okrasou muže, představovala jeho „reprezentační artikl“ (podobně jako měšťanský salon, který oprašovala a zdobila ruční prací). Kde jinde předvést úspěšnost muže nežli na promenádě? Tady byly šaty obdivovány, napodobovány a hlavně zkoumány kritickými očima veřejnosti. Dokazují to i slova znalce společenského života – Jana Nerudy. Ten bude často naším vtipným až ironickým průvodcem tehdejším módním světem:

Kdopak by například řekl, že prochází-li se houfěček dam po ulici, má v té naoko nahodilé a bezúčelné procházce své dokonalý systém? Jedna jediná dáma neujde teď pozornosti houfce, oči kloužou od hlavy k patě, a někdy zůstane pojednou stát houfec celý, zkoumá a hledí, povídá si. (...)

Dvě dámy se potkají, přejdou, ohlédnou a zůstanou stát – jedna druhou prohlíží chladně a zpytavě, jako by se považovaly navzájem za pouhé rákosové „panny“ – konečně zase se pohnou. Ta jedna si „vykoukala“ stříh sukně, druhá klobouk.

Móda secese byla založena na efektu. O praktičnost modelů se dámy nestaraly, neboť na práci měly „své lidi“: služku na úklid, kuchařku do kuchyně, chůvu k malým dětem. Jejich úkolem bylo reprezentovat rodinu na veřejnosti. Tento úkol plnily svědomitě. Šaty ušité podle vídeňské nebo pařížské módy musely mít náležitý materiál i módní barevnost. A co teprve doplňky! Oblékat se módně bylo značně náročné na finance i na čas. Ne všechny ženy si to mohly dovolit.

Měla na sobě trochu nemoderní, ale přece velmi slušné černé šaty a klobouček z černé slámy s pérem, jež bylo imitací pštrosího. Modlicí knížky nesla si v ruce a zachovalý deštník s kapesníčkem svírala v druhé. Pravý obrázek maminky z úřednických vrstev, takové, která pro samé šetření a shánění musí odstrkovat sebe. Na její parádu už nikdy nezbyvá a ona se šatí jenom tak, aby mohla mezi lidí.

Ne všechny ženy měly možnost listovat hodiny v módních časopisech. Hlavním a bezplatným zdrojem orientace v módě se staly právě městské promenády a ulice. Tady se daly „vykoukat“ (řečeno slovníkem Jana Nerudy) nové módní trendy (řečeno slovníkem současným).

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.